

de mos

Jaargang 41
September 2025

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8

nidi

inhoud

- 1 Hoeveel lhbt+ personen hebben een partner of kinderen?
- 5 De pensioenopbouw van de Nederlandse bevolking onder de loep
- 8 Tieners met verhuisproblemen vertonen vaak ongezond gedrag

Foto: Ministerie van Buitenlandse Zaken/Flickr

Hoeveel lhbt+ personen hebben een partner of kinderen?

DIEDERIK BOERTIEN

Veel lhbt+ personen hebben een partner, maar dit komt iets minder vaak voor dan onder heteroseksuele mensen. Ook hebben lhbt+ personen doorgaans minder vaak kinderen, met name homoseksuele mannen. Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek dat de meeste lhbt+ mensen graag een partner en/of kinderen zouden willen. Een onvervulde partner- en kindervens komt dan ook relatief vaak voor in deze groep.

Een partner hebben of kinderen krijgen is voor veel mensen een belangrijk levensdoel. Voor lhbt+ personen is het vaak lastiger om deze doelen te bereiken. Toch weten we nog relatief weinig over hoeveel lhbt+ mensen daadwerkelijk een partner en/of kinderen hebben. Dat komt deels doordat dit onderwerp lange tijd weinig aandacht kreeg binnen het demografisch onderzoek, en deels door het ontbreken van geschikte data. In de afgelopen jaren is er echter meer aandacht gekomen voor dit thema en zijn er ook betere data beschikbaar. Zo werd in een eerder Demos-artikel bijvoorbeeld gekeken naar de omvang van de lhbt+ bevolking in Nederland.

In dit artikel geven we een klein overzicht van recent internationaal onderzoek naar het hebben van partners en kinderen onder lhbt+ mensen, aangevuld met recente cijfers uit Nederland.

Seksuele oriëntatie en gender: meten met nuance

Om te weten hoeveel lhbt+ personen een partner en/of kinderen hebben, moeten we eerst bepalen wie tot deze groep behoort. Dat is minder eenvoudig dan het lijkt, maar wordt doorgaans gedaan op basis van twee concepten: seksuele oriëntatie en gender.

De data die in dit artikel gebruikt worden, komt uit de Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences (LISS). In 2022 en 2023 werd binnen de module ‘Familie en huishouden’ gevraagd naar de seksuele voorkeur van de deelnemers. Respondenten konden kiezen uit de volgende antwoordcategorieën (met hoe dit over het algemeen geïnterpreteerd wordt tussen haakjes): *aseksueel* (mensen die weinig of geen seksuele aantrekkings tot anderen ervaren), *biseksueel* (mensen die zich aangetrokken voelen tot zowel mannen als vrouwen, of voor wie het gender van de partner niet belangrijk is), *heteroseksueel* (mannen die zich aangetrokken voelen tot vrouwen en andersom), *homoseksueel* (mannen die zich aangetrokken voelen tot mannen, en vrouwen die zich aangetrokken voelen tot vrouwen), *anders*, *ik weet het niet*, en *ik wil het niet zeggen*.

De vraag over genderidentiteit wordt pas sinds kort aan nieuwe deelnemers van de enquête gesteld, wat een klein deel is van alle deelnemers. Daarom is de informatie over genderidentiteit nog niet voldoende om het hebben van een partner en/of kinderen te onderzoeken voor non-binaire en transgender personen.

Seksuele oriëntatie bestaat uit verschillende componenten, zoals tot wie iemand zich aangetrokken voelt, met wie iemand relaties heeft, en hoe iemand zichzelf identificeert. Afhankelijk van welk aspect je bekijkt – aantrekkings, gedrag of identiteit – kan de groep waarin mensen terechtkomen veranderen. Dat maakt het ingewikkeld om strikte categorieën te gebruiken. Niet iedereen past namelijk netjes in een hokje, en veel mensen willen dat ook helemaal niet. Dat geldt in het bijzonder voor seksuele oriëntatie en gender. Daarom is het belangrijk om in onderzoek voorzichtig te zijn met aannames over mensen op basis van categorieën.

Door middel van een enquête wordt achterhaald welke “seksuele voorkeur” respondenten naar eigen zeggen hebben (zie kader voor definities en

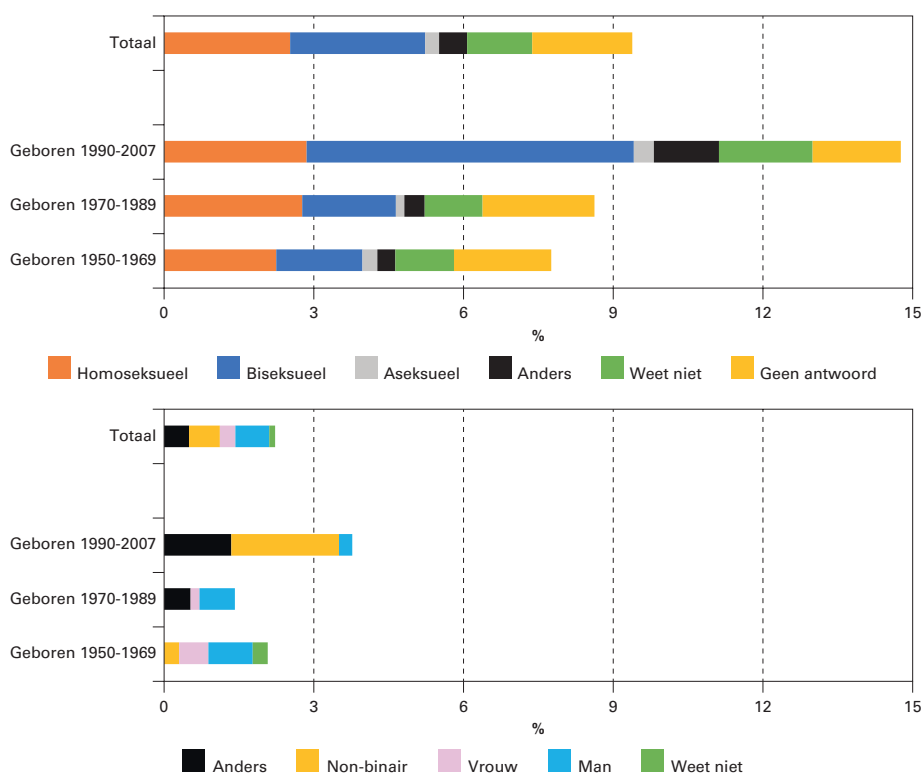
meer informatie). Figuur 1 laat zien dat ongeveer 6 procent van de ondervraagden aangaf zich te identificeren als asexueel (0,3%), biseksueel (2,7%) of homoseksueel (2,5%). Zo’n 3 procent wist het niet of gaf geen antwoord en ongeveer 1 procent koos voor de optie “anders”.

De categorie “anders” is bedoeld voor personen die zich niet herkennen in de beschikbare opties. Denk bijvoorbeeld aan queer personen: mensen die zich niet in vaste categorieën willen of kunnen plaatsen. Maar, internationaal onderzoek laat zien dat de categorie “anders” soms ook wordt aangekruist door mensen die de vraag niet goed begrijpen en waarschijnlijk niet tot de lhbt+-gemeenschap behoren. Daardoor kunnen we op basis van deze cijfers niet precies zeggen hoe groot de lhbt+-gemeenschap in Nederland is. Figuur 1 laat wel duidelijk zien dat het aantal mensen dat zich als lhbt+ identificeert behoorlijk hoger is onder jongere generaties.

De enquête vroeg ook naar de genderidentiteit van de respondenten – dat is iemands persoonlijke beleving van gender, die wel of niet overeen kan komen met het geslacht dat geregistreerd was bij de geboorte. Figuur 1 laat zien dat 1 procent van de ondervraagden aangaf zichzelf te zien als “non-binair” of “anders”. Ongeveer 1 procent antwoordde “man” of “vrouw” en gaf aan dat bij de geboorte een ander geslacht geregistreerd was.

Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar hoe je gender het beste kunt meten. Daardoor is het lastig om te zeggen in hoeverre deze meetmethode groepen als transgender vrouwen en mannen goed weergeeft. Bovendien is het aantal respondenten dat buiten de binaire cisgender groepen valt nog klein. Cisgender mensen hebben een genderidentiteit die overeenkomt met het geslacht zoals geregistreerd bij de geboorte. De data zijn daarom nog niet betrouwbaar genoeg om iets te zeggen over het hebben van een partner en/of kinderen onder non-binaire of transgender personen. De cijfers van dit artikel gaan daarom vooral over seksuele oriëntatie. Figuur 1 laat wel zien dat het aantal mensen dat buiten cisgender binaire categorieën valt hoger is onder jongere generaties.

Figuur 1. Percentage mensen dat niet heteroseksueel is (boven) en percentage mensen dat non-binair of niet cisgender is (onder)

N = 9.084 voor “seksuele voorkeur”; N = 1.607 voor genderidentiteit. Zie kader voor definities. Cisgender personen hebben een genderidentiteit die overeenkomt met het geslacht geregistreerd bij de geboorte. Mannen en vrouwen in onderste grafiek gaven aan een ander geregistreerd geboortegeslacht te hebben.

Bron data: (LISS) 2022-2023.

De meeste lhbt+ mensen hebben tegenwoordig dus een partner, maar dat was vroeger anders. Internationaal onderzoek toont aan dat veel lesbische vrouwen en homoseksuele mannen in het verleden vaak alleenstaand bleven. Dit wijst erop dat maatschappelijke veranderingen barrières hebben verminderd voor het hebben van een partner.

Het is niet zeker te zeggen of de huidige verschillen komen doordat lhbt+ mensen nog steeds tegen barrières aanlopen, of omdat ze minder vaak een partner willen. Veel studies laten echter zien dat lhbt+ personen nog steeds te maken hebben met discriminatie en extra stress wanneer ze een relatie aangaan. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat het percentage lhbt+ mensen dat een partner zou willen, vergelijkbaar is met dat van heteroseksuele mensen. Dit suggereert dat de lagere percentages van lhbt+ personen met een partner waarschijnlijk vooral te maken hebben met obstakels, en niet met minder interesse in een relatie.

De verschillen in het hebben van een partner en in de vorm van de relatie zijn ook belangrijk voor het beleid van de overheid. Veel officiële definities van relaties en gezinnen gaan nog steeds uit van samenwonende partners. Wanneer deze definities worden gebruikt om te bepalen wie recht heeft op subsidies of andere voordelen, kunnen lhbt+ mensen daardoor worden benadeeld. Zij wonen namelijk vaker niet samen met hun partner en zijn minder vaak getrouwd.

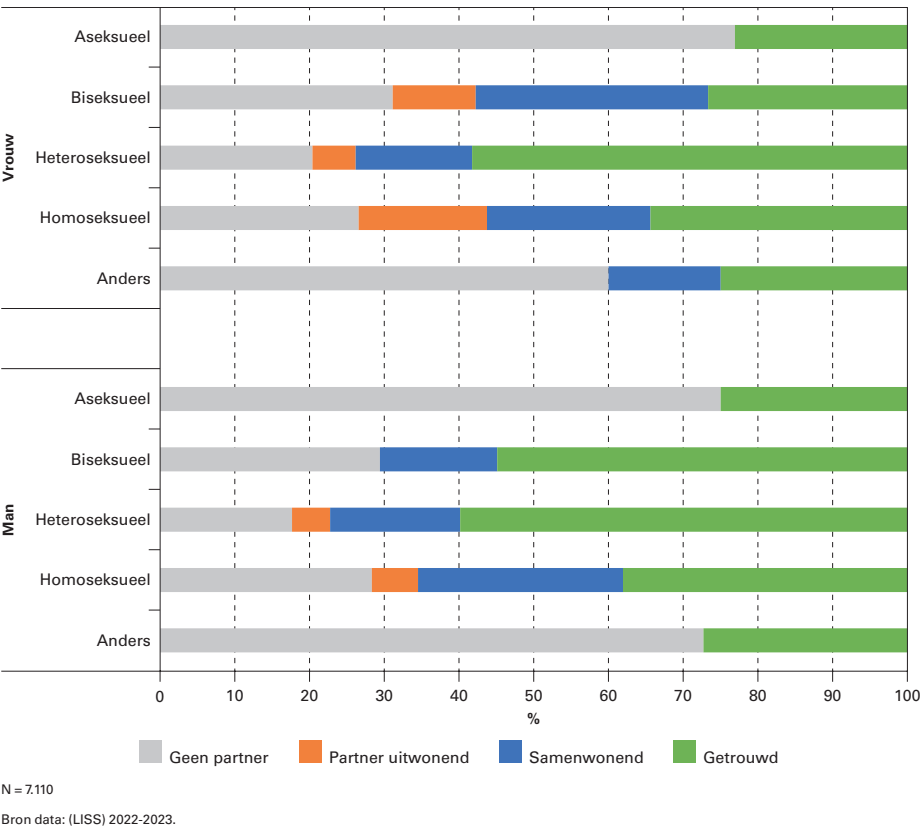
Wie heeft er kinderen?

Figuur 3 toont het percentage mensen tussen de 35 en 70 jaar dat kinderen heeft. Bij heteroseksuele mensen ligt dit rond de 80 procent. Voor biseksuele mannen is dat ongeveer 70 procent, terwijl het percentage bij aseksuele, biseksuele en homoseksuele vrouwen tussen de 53 en 60 procent ligt. Voor homoseksuele en aseksuele mannen zijn deze cijfers veel lager: minder dan 10 procent. Van de mannen met een andere seksuele oriëntatie heeft 20 procent kinderen.

De verschillen tussen heteroseksuele en lhbt+ vrouwen zijn in Nederland relatief kleiner dan in landen zoals het Verenigd Koninkrijk of de Verenigde Staten. In die landen heeft soms minder dan de helft van de lhbt+ vrouwen kinderen. Bij homoseksuele mannen zien we ook in andere landen vergelijkbare lage percentages van rond de 10 procent.

Ook als het gaat om ouderschap, is het niet eenvoudig om te zeggen of lhbt+ mensen minder kinderen hebben omdat ze dat zelf willen, of omdat ze tegen obstakels aanlopen, zoals afkeuring vanuit iemands omgeving, het ontbreken van wettelijke kaders of toegang tot vruchtbaarheidsbehandelingen. Internationaal onderzoek laat zien dat de meeste lhbt+ mensen wel kinderen zouden willen. Bij homoseksuele mannen ligt dat percentage iets lager dan bij andere groepen, maar het is de vraag in hoeverre dat komt door de beperkte mogelijkheden om kinderen te krijgen. Voor andere lhbt+ groepen is het percentage met een kinderwens vergelijkbaar met dat van hetero-

Figuur 2. Wie heeft een partner? Verdeling naar seksuele oriëntatie en gender (30-70 jaar)

seksuele mensen. Omdat de wens om kinderen te krijgen vergelijkbaar is tussen groepen, maar het aantal ouders niet, lijkt het erop dat on vervulde kinderwensen vaker voorkomen binnen de lhbt+ gemeenschap – vooral bij mannen.

Hoewel we met deze data niet specifiek naar transgender personen kunnen kijken, is het waarschijnlijk dat veel van hen een on vervulde

Figuur 3. Wie heeft kinderen? Verdeling naar seksuele oriëntatie en gender (35-70 jaar)

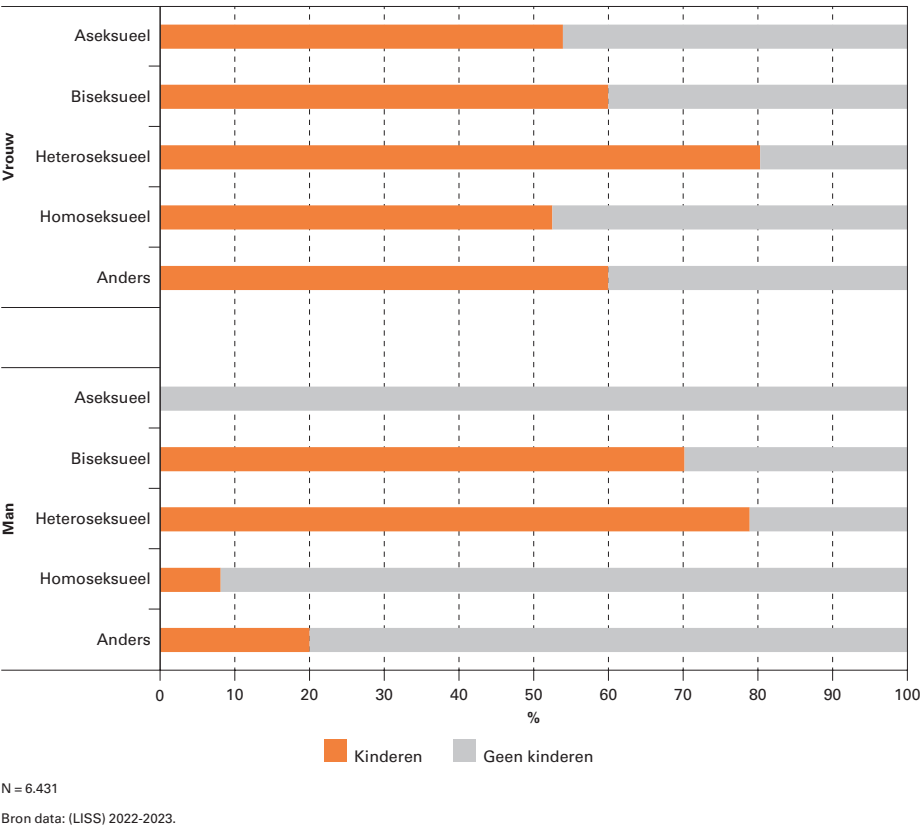

Foto: gje2122/Flickr

kinderwens hebben. Transgender mensen kunnen namelijk tegen grote obstakels aanlopen als ze kinderen willen krijgen. Tot 2014 was sterilisatie in Nederland verplicht om de geslachtsaanduiding in het paspoort te wijzigen – een praktijk waarvoor de overheid in 2021 officieel excuses heeft aangeboden. Daarnaast hebben hormoonbehandelingen vaak invloed op de vruchtbaarheid, wat het voor veel transgender personen moeilijker maakt om kinderen te krijgen. Over hoeveel transgender mensen daadwerkelijk kinderen hebben, is zowel in Nederland als internationaal nog weinig bekend. De beperkte internationale studies die er zijn, laten vaak zien dat veel transgender personen wel kinderen hebben, maar dat dit percentage lager ligt dan bij cisgender heteroseksuele mensen.

Onvervulde partner- en kinderwensen wat te doen?

Kortom, veel lhbt+ personen hebben een partner, maar percentages liggen iets lager dan voor heteroseksuele personen. In het geval van het hebben van kinderen, zijn percentages soms flink lager voor de lhbt+ bevolking, vooral onder homoseksuele mannen. Omdat het merendeel van de lhbt+ mensen een partner en/of kinderen wil, is het aannemelijk dat veel van hen een onvervulde partner- en/of kinderwens hebben. Wat kunnen we hieraan doen? En dan met name aan de waarschijnlijk grotere percentages lhbt+ personen met een onvervulde kinderwens?

Onderzoek uit andere landen onderstreept hoe belangrijk toegang tot vruchtbaarheidsbehandelingen is, vooral voor veel lhbt+ vrouwen. In Nederland moeten vrouwen zonder mannelijke partner sinds 2018 een aparte subsidie aanvragen voor vruchtbaarheidsbehandelingen, omdat alleen een medische indicatie recht geeft op vergoeding via de zorgverzekering. Recent onderzoek toont aan dat het schrappen van zulke vergoedingen in Spanje heeft geleid tot een flinke afname van het aantal vrouwen dat samen met een andere vrouw een kind kreeg. Het beter waarborgen van de toegang tot vruchtbaarheidsbehandelingen in

Nederland is daarom een belangrijke eerste stap om te voorkomen dat nog meer lhbt+ mensen in de toekomst met een onvervulde kinderwens blijven zitten.

Voor veel lhbt+ mensen zijn vruchtbaarheidsbehandelingen geen optie. Voor hen zijn adoptie, pleegouderschap, draagouderschap of co-ouderschap manieren om kinderen te krijgen. Maar de obstakels om via deze wegen ouder te worden zijn nog steeds groot. Zo zijn adoptie en draagouderschap maar beperkt mogelijk. Voor meerouderschap, waarbij meerdere mensen samen afspreken een kind te hebben en op te voeden, zijn er nog veel juridische obstakels. In Nederland is het bijvoorbeeld nog niet mogelijk om meer dan twee ouders officieel te registreren.

Een betere wettelijke regeling voor draag- en meerouderschap zou de mogelijkheden voor lhbt+ mensen om ouder te worden kunnen verbeteren. Hoewel deskundigen en belangenorganisaties dit al jaren adviseren, en er daarom een regeling aan leek te komen, maakte het huidige (demissionaire) kabinet in maart bekend dat ze dit voorlopig niet zullen regelen.

Diederik Boertien, Centre d'Estudis Demogràfics, Barcelona, e-mail: dboertien@ced.uab.cat

LITERATUUR:

- Badgett, M.L., C.S. Carpenter en D. Sansone (2021), LGBTQ economics. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 141-170.
- Carone, N., E.D. Rothblum, H.M.W. Bos, N.K. Gartrell en J.L. Herman (2021), Demographics and health outcomes in a U.S. probability sample of transgender parents. *Journal of Family Psychology*, 35(1), pp. 57-68.
- Ophir, A., D. Boertien en S. Vidal (2023), Sexuality and demographic change: Documenting family formation trajectories and cohort change in the LGB population. *Demography*, 60(5), pp. 1581-1605.
- Huijnk, W. en R. Damen (2023), Seksuele en genderdiversiteit – Een overzicht van de Nederlandse regenboog, *Demos*, 39(3), pp. 4-7.

De pensioenopbouw van de Nederlandse bevolking onder de loep

CINDY BIESENBECK, JIM BEEN, KOEN CAMINADA, KEES GOUDSWAARD & MARIKE KNOEF

Hoeveel pensioen bouwen Nederlandse huishoudens op? Onderzoek op basis van een dataset onder 4,3 miljoen huishoudens laat zien dat acht procent van de huishoudens naar verwachting een pensioeninkomen onder de AOW-grens heeft. Ongeveer 46 procent van de huishoudens bouwt een pensioen op van meer dan 80 procent van het inkomen vóór pensionering. In totaal kan voor 39 procent van de huishoudens het pensioen als ontoereikend worden gekwalificeerd.

Het pensioenstelsel heeft twee doelen: het voorkomen van armoede en het in staat stellen van mensen om na pensionering hun levensstandaard voort te zetten. In Nederland biedt een volledige AOW-uitkering voldoende inkomen om gepensioneerden boven de armoedegrens te houden. Aanvullende pensioenen via de werkgever, vrijwillige pensioenregelingen en privaat vermogen kunnen er voor zorgen dat de levensstandaard gehandhaafd kan blijven. Daartoe hoeft de verhouding tussen het inkomen voor en na pensionering geen 100 procent te zijn, bijvoorbeeld omdat er geen kosten voor kinderen meer worden gemaakt, woonlasten lager zijn, werkgerelateerde kosten afnemen en huishoudens meer tijd beschikbaar hebben om huishoudelijke taken uit te voeren waarvoor zij voorheen iemand inhuurden. In de literatuur wordt meestal een pensioeninkomen van 70 procent van het inkomen vóór pensionering – de zogeheten vervangingsratio – als toereikend gezien. In de praktijk hebben niet alle huishoudens eenzelfde vervangingsratio nodig. Er zijn diverse aanwijzingen dat vervangingspercentages hoger zouden moeten zijn voor lage inkomens en lager voor hogere inkomens. Daarnaast hangt de benodigde vervangingsratio samen met vaste lasten en voorkeuren.

Foto: Qimono/Pixabay

het mediane huishouden een pensioeninkomen van bijna 50.000 euro per jaar. Het totale pensioeninkomen loopt uiteen van 18.000 euro bruto per jaar voor de 10 procent laagste inkomens tot 85.000 euro per jaar voor de 10 procent hoogste inkomens.

In dit artikel laten wij zien hoeveel pensioen de Nederlandse bevolking feitelijk opbouwt en in hoeverre dat pensioen daadwerkelijk toereikend is om de levensstandaard voort te zetten. We doen dit op basis van gegevens van 4,3 miljoen huishoudens, waarbij we kijken naar de vier pijlers van het Nederlandse pensioenstelsel: de AOW, pensioen opgebouwd via de werkgever, vrijwillige pensioenregelingen en het eigen vermogen (zie kader).

Pensioeninkomens

Figuur 1 laat de verwachte bruto pensioeninkomens zien voor inkomensgroepen gerangschikt naar hun positie in de inkomensverdeling (oplopende percentages). Het gezamenlijke pensioeninkomen uit de eerste (AOW) en tweede pensioenpijler (werkgeverspensioen) is voor het mediane huishouden (50ste percentiel) ruim 33.000 euro per jaar. Het mediane pensioeninkomen neemt toe naar 34.000 en 37.000 euro per jaar als we ook de derde pijler (vrijwillige pensioenregelingen) en het financieel vermogen uit de vierde pijler erbij tellen. Als daar ook het niet-financiële vermogen (zoals eigen woning) uit de vierde pijler aan toe wordt gevoegd, heeft

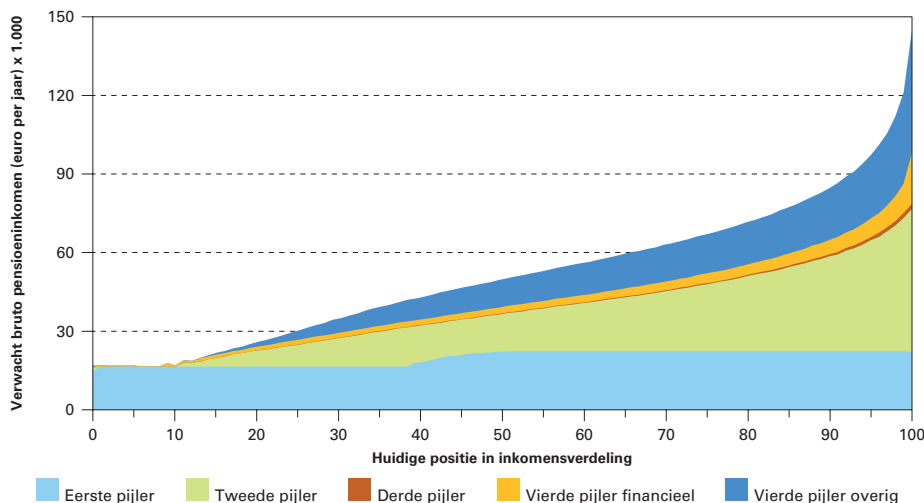
Voor mensen met een laag inkomen is de AOW een relatief belangrijke bron van pensioeninkomen, terwijl voor hogere inkomens het werkge-

ONDERZOEK TOEREIKENDHEID PENSIOENVERMOGEN

Het onderzoek naar toereikendheid van pensioenen bouwt voort op het eerdere onderzoek van Knoef et al. (2016). We maken gebruik van recente en verbeterde microdata van het Centraal Bureau voor de statistiek (CBS) over het jaar 2022 en hebben een dataset van 4,3 miljoen Nederlandse huishoudens geconstrueerd. We kijken naar de vier pijlers van het Nederlandse pensioenstelsel: de AOW (1ste pijler), de pensioenopbouw via de werkgever (2de pijler), de vrijwillige pensioenspaarproducten zoals lijfrenteverzekeringen (3de pijler) en inkomen uit vermogen, waaronder financieel vermogen (spaargeld, beleggingen) en overig vermogen zoals ondernemingsvermogen en overwaarde in de eigen woning (4de pijler). Het onderscheid tussen financieel vermogen en overig vermogen is gemaakt omdat financieel vermogen relatief makkelijk kan worden uitgegeven tijdens pensionering.

De resultaten van de analyse zijn afhankelijk van enkele aannames, waaronder: (1) mensen gaan op de AOW-leeftijd met pensioen; (2) het reële rendement op privaat vermogen is 2 procent per jaar; (3) de overwaarde in de eigen woning kan worden aangewend. In een alternatief scenario wordt alleen het huurvoordeel van de eigen woning meegeteld; en (4) alle bedragen zijn bruto. De vervangingsratio is het verwachte bruto inkomen na pensionering als percentage van het gemiddelde bruto inkomen gedurende vijf jaar (2018-2022). Verdere details over de gebruikte data en methode zijn te vinden in Biesenbeek et al. (2024).

Figuur 1. Verwacht bruto pensioeninkomen per jaar uit verschillende pensioenpijlers afgezet tegen de inkomensverdeling van huishoudens vóór pensionering (mediaan inkomen per percentiel), 2022

Noot: Huidige positie inkomensverdeling: de horizontale as geeft de inkomenspositie in 2022 aan. Het 50e inkomenspercentiel is het mediane huishouden. Op de verticale as is het verwachte pensioeninkomen van dit huishouden te zien. De kleuren geven aan hoe het verwachte pensioeninkomen is opgebouwd.

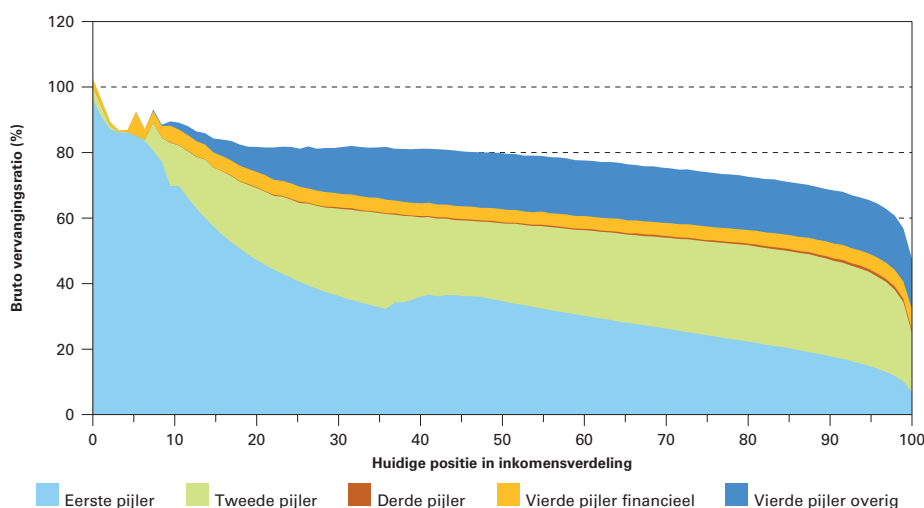
Bron data: Eigen berekeningen op basis van CBS Microdata (zie kader).

verspensioen een belangrijke component is. De bijdrage van vrijwillige pensioenregelingen is relatief verwaarloosbaar voor zowel lage als hoge inkomens, en daardoor nauwelijks zichtbaar in de figuur. Het financiële vermogen daarentegen is relatief belangrijker voor de hogere inkomens. Dit geldt in nog sterkere mate voor pensioeninkomen uit overig vermogen, waaronder de waarde van het eigen huis (zie kader).

In welke mate vervangt pensioen het inkomen vóór pensioen?

Figuur 2 laat de vervangingsratio's zien voor oplopende inkomensgroepen. Voor het mediane huishouden vinden we dat de AOW ongeveer 31 procent van het inkomen vervangt. Het werkgeverspensioen vervangt ongeveer 24 procent van het inkomen voor het mediane huishouden. Tezamen zorgen de eerste en tweede pijler er dus voor dat een mediaan huishouden circa 55 procent van het inkomen kan vervangen. Het toevoegen van inkomen uit vrijwillige pensioenregelingen

Figuur 2. De vervangingsratio's van het pensioeninkomen over de inkomensverdeling van het huishouden (mediane fracties per inkomenspercentiel), 2022

Noot: De vervangingsratio's van de eerste vier percentielen zijn weggelaten; enkele uitschieters vertroebelen het beeld.

Bron data: Eigen berekeningen op basis van CBS Microdata.

en financieel vermogen doet weinig met de vervangingsratio. De vervangingsratio neemt door de derde pijler met 0,4 procentpunt en door financieel vermogen met 4,3 procentpunt toe naar zo'n 64 procent voor een mediaan huishouden. Het gebruik van de derde pijler is laag. Het overige vermogen daarentegen doet de vervangingsratio met 15 procentpunt flink stijgen tot bijna 79 procent voor het mediane huishouden.

Lagere inkomens halen hun pensioeninkomen bijna geheel uit de eerste twee pijlers. Daarentegen hebben zij weinig vervanging van het inkomen uit andere pensioencomponenten. Over de inkomensverdeling zien we dat de eerste twee pijlers een steeds kleiner percentage van het inkomen vervangen naarmate het inkomen hoger wordt, dus er is een sterk dalende helling voor deze componenten in figuur 2. Deze helling is ongeveer even groot wanneer we de overige pensioencomponenten meetellen. Het toevoegen van financieel en overig vermogen heeft vooral tot gevolg dat de vervangingsratio's hoger worden voor alle inkomensdecilen vanaf het 15^e percentiel.

Pensioeninkomen toereikend?

Bij dit onderzoek gaan we uit van een volledige AOW-uitkering voor een huishouden als armoedegrens. De tabel hiernaast laat zien dat ongeveer 10 procent van de huishoudens een bruto pensioeninkomen heeft uit de eerste drie pijlers dat lager is dan het volledige AOW-bedrag. Dit zijn ruim 400.000 huishoudens van de in totaal 4,3 miljoen Nederlandse huishoudens met een hoofdkostwinner tussen de 35 en 65 jaar. Dit percentage is substantieel hoger voor huishoudens met een westerse of niet-westerse migratieachtergrond: respectievelijk 38 procent en 34 procent. Dat komt voornamelijk door onvolledige AOW-opbouw. Huishoudens met een inkomen onder de armoedegrens kunnen aanspraak doen op de aanvullende inkomensvoorziening voor ouderen (AIO), toeslagen en/of gemeentelijke regelingen, maar doen dat niet altijd. Deze aanvullingen op het inkomen zijn in dit onderzoek niet meegenomen.

Voor de huishoudens met een verwacht pensioeninkomen boven de armoedegrens, bekijken we wat de verwachte vervangingsratio is, weergegeven in het rechterdeel van de tabel. Het blijkt dat ruim 65 procent van de huishoudens uit de eerste drie pijlers een vervangingsratio onder de 70 procent heeft. Op basis van de hierboven genoemde norm hebben deze huishoudens een ontoereikend pensioen op basis van de drie pensioenpijlers. Wanneer we echter totaal privaat vermogen meenemen, daalt het percentage huishoudens met een vervangingsratio onder de 70 procent naar een kleine 32 procent, onder de aanname dat het volledige vermogen – waaronder de overwaarde in het eigen huis – wordt aangewend voor pensioeninkomen. Samengenomen met de huishoudens onder de armoedegrens bouwt 39 procent van alle huishoudens op basis van alle pijlers een pensioen op dat als ontoereikend kan worden gekwalificeerd.

Huishoudens met een vervangingsratio boven de 80 procent bouwen mogelijk te veel pensioen

op. We zien dat een kleine 15 procent van de huishoudens een vervangingsratio boven de 80 procent heeft op basis van pensioeninkomen uit de eerste drie pijlers. Dit groeit substantieel naar ruim 46 procent wanneer totaal privaat vermogen wordt meegenomen.

We hebben ook een scenario berekend waarin de eigen woning helemaal niet opgegeten wordt, maar waarin huiseigenaren alleen een inkomensvoordeel behalen uit de eigen woning omdat zij geen woning hoeven te huren, en dus een inkomensvoordeel hebben ter hoogte van de huurwaarde van de eigen woning. In dat geval is de vervangingsratio uit alle vermogensbestanddelen ongeveer vijf procentpunten lager dan in het basisscenario. Ook dan speelt de eigen woning een belangrijke rol in pensioensparen.

Verschillen tussen sociaaleconomische groepen

Zelfstandigen bouwen, met uitzondering van enkele beroepen, niet verplicht pensioen op in de tweede pijler. Dat wordt maar in beperkte mate gecompenseerd door vrijwillige pensioenregelingen in de derde pijler. Als gevolg hiervan is het mediane pensioeninkomen van zelfstandigen in de eerste drie pijlers aanzienlijk lager dan dat van werknemers: 25.000 euro versus 40.000 euro. Het verschil wordt een stuk kleiner als al het private kapitaal inclusief het ondernemingsvermogen wordt meegeteld: dan is het mediane pensioen 48.000 euro versus 55.000 euro. Opvallend is de grote spreiding in de pensioeninkomens van zelfstandigen. Er zijn relatief veel kleine pensioenen, maar ook zeer hoge pensioenen, zoals bij directeuren-groottaandeelhouders, die een mediane pensioeninkomen van 93.000 euro hebben. De vervangingsratio's van zelfstandigen zijn in de eerste drie pijlers ook duidelijk lager dan die van werknemers: 46 procent versus 59 procent. Als al het private vermogen wordt meegerekend zijn de vervangingsratio's van zelfstandigen en werknemers vrijwel gelijk (77%).

Vrouwen bouwen aanzienlijk minder pensioen op dan mannen. Dat geldt zowel voor vrouwen als hoofdkostwinner als, in mindere mate, voor alleenstaande vrouwen. Alle componenten meegeteld is het verwachte mediane pensioeninkomen van huishoudens met een vrouw als hoofdkostwinner 40.000 euro, versus 53.000 euro voor mannen.

Migranten vallen relatief vaak onder de armoedegrens vanwege een onvolledige AOW-opbouw. Maar hun pensioenopbouw is in de overige pijlers ook aanzienlijk lager dan voor de rest van de bevolking. Alle componenten meegeteld is het verwachte mediane pensioeninkomen van migranten 27.000 euro, versus 55.000 euro voor mensen zonder migratieachtergrond. Een mediane huishouden met een westerse migratieachtergrond kan 47 procent van het eerdere inkomen vervangen uit de eerste drie pijlers, en 60 procent als ook het privaat vermogen wordt meegenomen. Dat is aanzienlijk lager dan de mediane vervangingsratio inclusief privaat vermogen voor personen zonder migratieachtergrond (81%).

Toereikendheid van pensioenen volgens verschillende definities pensioeninkomen, aantallen huishoudens (percentages van totaal tussen haakjes) in 2022					
Pensioeninkomen op basis van:	Onder armoedegrens	Boven armoedegrens met een vervangingsratio:			Totaal
		Minder dan 70%	70% tot 80%	Meer dan 80%	
Pijler 1-3	429.000 (10,0%)	2.813.000 (65,5%)	427.000 (9,9%)	627.000 (14,6%)	4.295.000 (100%)
Pijler 1-3 + 4* pijler, financieel	288.000 (6,7%)	2.501.000 (58,2%)	559.000 (13,0%)	947.000 (22,0%)	4.295.000 (100%)
Pijler 1-3 + 4* pijler, totaal vermogen	326.000 (7,6%)	1.359.000 (31,6%)	630.000 (14,7%)	1.980.000 (46,1%)	4.295.000 (100%)
Noot: Het pensioen van huishoudens met een verwacht pensioeninkomen onder de armoedegrens is sowieso ontoereikend. Daarom hebben we alleen voor huishoudens met een verwacht pensioeninkomen boven de armoedegrens bekeken of de vervangingsratio lager of hoger dan 70% is. Door afronding tellen percentages niet exact op.					
Bron data: Eigen berekeningen op basis van CBS Microdata (zie kader).					

Conclusies

Huishoudens die zich precies in het midden van de inkomensverdeling bevinden kunnen na pensionering 60 procent van het eerdere inkomen vervangen met AOW en aanvullende pensioenen, en 64 procent als ook spaargeld en beleggingen worden meegenomen. Als ook het overige vermogen, waaronder overwaarde in de eigen woning, wordt meegenomen is dit 79 procent. Hierbij gaat het om bruto vervangingsratio's; de netto percentages liggen naar verwachting wat hoger, omdat gepensioneerden een lager tarief in de inkomstenbelasting betalen.

De verschillen in pensioenopbouw zijn groot: veel huishoudens hebben een relatief hoog pensioen, maar ook veel huishoudens hebben een pensioen dat niet toereikend is om de levensstandaard (vóór pensionering) voort te zetten. Als alle vormen van pensioenopbouw worden meegeteld, heeft ongeveer acht procent oftewel ongeveer 325.000 huishoudens een verwacht bruto pensioeninkomen dat lager ligt dan de volledige AOW. Die huishoudens lopen een hoog risico op armoede. Een kleine 32 procent van de huishoudens heeft een verwacht pensioen dat boven het niveau van de AOW ligt, maar minder is dan 70 procent van het eerdere inkomen.

Er bestaan grote verschillen tussen sociaaleconomische groepen. Vrouwen hebben bijvoorbeeld een aanzienlijk lager pensioeninkomen dan mannen. Dat kan komen volgens de overheidswebsite 'Wijzer in geldzaken' doordat vrouwen minder uren (betaald) werken, een lager inkomen hebben of zich minder bewust zijn van hun pensioensituatie. Daarnaast hebben zelfstandigen doorgaans lagere pensioeninkomens dan werknemers, vooral vanwege minder opbouw in de tweede pijler. Dat wordt nauwelijks gecompenseerd met vrijwillige pensioenbesparingen in de derde pijler. De spreiding in de pensioeninkomens van zelfstandigen is relatief groot. De vervangingsratio's van zelfstandigen zijn ook lager dan die van werknemers, behalve als privévermogen wordt meegeteld. Het mediane pensioeninkomen van migranten is nog niet de helft van dat van een Nederlands huishouden. Mogelijk wordt dit nog aangevuld met

een pensioen uit het buitenland. Vanuit beleids oogpunt is aandacht voor deze groepen die geen toereikend pensioen opbouwen gewenst.

Ten slotte merken we op dat alle berekeningen zijn gebaseerd op het huidige pensioenstelsel. De veranderingen die de Wet toekomst pensioenen met zich meebrengt zullen de resultaten ongetwijfeld beïnvloeden. In welke mate dat het geval zal zijn, is nog niet duidelijk, omdat de transitie nog in volle gang is en bij de meeste pensioenfondsen de persoonlijke pensioenkapitalen nog niet definitief zijn bepaald.

Dit artikel is gebaseerd op DNB (2024). De resultaten van dit onderzoek vormden input voor de IBO Pensioenopbouw in balans, 2024.

Cindy Biesenbeek, De Nederlandsche Bank, e-mail: C.Biesenbeek@dnb.nl
Jim Been, Universiteit Leiden, e-mail: j.been@law.leidenuniv.nl
Koen Caminada, Universiteit Leiden, e-mail: c.l.j.caminada@law.leidenuniv.nl
Kees Goudswaard, Universiteit Leiden, e-mail: k.p.goudswaard@law.leidenuniv.nl
Marike Knoef, Tilburg University, e-mail: m.g.knoef@tilburguniversity.edu

LITERATUUR:

- Biesenbeek, C., J. Been, K. Caminada, K. Goudswaard en M. Knoef (2024), *De toereikendheid van pensioenen: naar een completer beeld van pensioeninkomen van de Nederlandse bevolking*. DNB Analyse, Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- Knoef, M.G., J. Been, R.J.M. Alessie, C.L.J. Caminada, K.P. Goudswaard en A. Kalwij (2016), Measuring retirement savings adequacy: developing a multi-pillar approach in the Netherlands. *Journal of Pension Economics & Finance*, 15 (1), pp. 55-89.
- Wijzer in geldzaken (2024). *Pensioenmonitor meting 2024*, Den Haag: Ministerie van Financiën.

Tieners met verhuisproblemen vertonen vaak ongezond gedrag

Verhuizen als kind gaat vaak gepaard met stress en problemen op school. Onderzoek laat zien dat die verhuisproblemen ook tot uiting komen in ongezond gedrag zoals roken en gebruik van drugs.

Uit de meest recente Gezondheidsmonitor Jeugd uit 2023 bleek dat middelbare scholieren in Noord-Nederland relatief ongezond gedrag vertonen in vergelijking met andere regio's in het land. Met name roken en alcohol- en drugsgebruik liggen relatief hoog. Jongeren in Noord-Nederland scoren gemiddeld op dagelijks bewegen en hun ervaren gezondheid. We onderzochten een grote groep tieners in Noord-Nederland om te bepalen of er een verband ligt tussen verhuizen en ongezonde gewoonten, zoals drugsgebruik, roken, alcoholgebruik, weinig bewegen en een ongezond eetpatroon. Daarvoor combineerden we gegevens uit de Lifelines Cohort Study en Biobank – een grote representatieve studie in Groningen, Drenthe en Friesland, verzameld tussen 2010 en 2013 – met de gegevens uit de Basisregistratie Personen die gemeenten bijhouden. Van de 3.917 tieners tussen de 13 en 17 jaar in ons onderzoek, bleek 38 procent minstens één keer verhuisd te zijn sinds ze vier jaar oud waren.

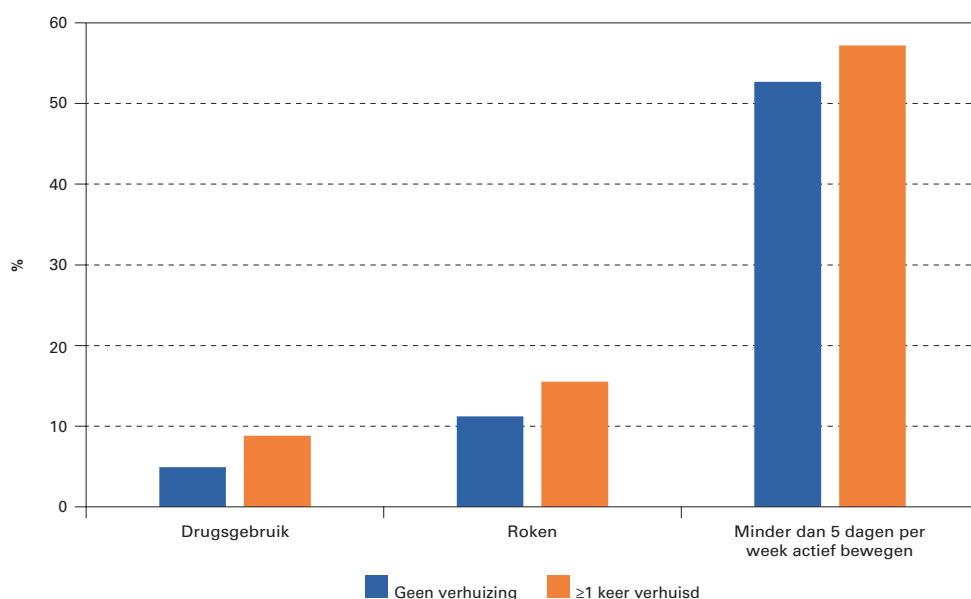
Er is goed en minder goed nieuws. Het goede nieuws is dat verhuizen niet samenhangt met het drinken van alcohol, het eten van zoete tussendoortjes en het je gezond voelen. Het slechte nieuws is dat tieners die verhuisd waren, vergeleken met tieners die nog nooit zijn verhuisd (zie onderstaande figuur), een aanzienlijk hogere kans hadden om drugs te hebben gebruikt (9% tegenover 5%) en te roken (16% tegenover

11%). Tevens hebben ze een kleinere kans om actief te bewegen (57% tegenover 53%).

We hebben ook onderzocht of het uitmaakt hoe vaak tieners sinds hun vierde levensjaar verhuisd zijn. Er bleek geen verschil tussen tieners die één keer verhuisd zijn en zij die vaker verhuisd zijn. Het is bekend dat verhuizen soms ook het gevolg kan zijn van een scheiding en zo'n scheiding kan negatief uitpakken voor kinderen. Voor een dergelijke specifieke verhuizing hebben we gekeken of de verschillen tussen verhuisde en niet-verhuisde tieners het gevolg zijn van het al dan niet meemaken van een ouderlijke scheiding. Het antwoord is opnieuw nee.

Tieners die sinds hun vierde ooit verhuisd zijn roken dus wat vaker, gebruiken vaker drugs en bewegen minder dan tieners die niet verhuisd zijn. Dit suggereert dat kinderen het vaak moeilijk vinden om zich 'thuis' te voelen in een nieuwe omgeving. Voor kinderen lijkt de verandering die verhuizen met zich meebrengt groter dan voor ouders. Het netwerk van een kind is vaak meer lokaal dan dat van de ouders. Bovendien is verhuizen voor kinderen vaak hun eerste keer, terwijl ouders natuurlijk wel vaker verhuisd zijn. Het kan een kind dus meer moeite kosten om nieuwe vriendschappen op te bouwen en zich veilig te voelen. Het is belangrijk dat ouders alert zijn op de stress die voor

Percentage tieners (13-17 jaar) dat risicovol gezondheidsgedrag vertoont, uitgesplitst naar verhuizingen in de kindertijd (4 jaar of ouder)

Noot: Deze cijfers zijn gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht, thuissituatie, sociaaleconomische situatie van de ouders en partnerstatus van de moeder. Hoewel de verschillen klein zijn, zijn ze binnen een bepaalde onzekerheidsmarge verschillend van elkaar en niet het gevolg van toeval.

Bron: Eigen bewerking op gegevens van Basisregistratie Personen en Lifelines Cohort Study and Biobank (Sijtsma et al., 2022), N=3.917.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juul Spaan, redacteur Maaike van der Vleuten, redacteur Jasper Bosma, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage (070) 356 52 00
Telefoon	demos@nidi.nl
E-mail	https://nidi.nl/demos
Internet	gratis
Abonnementen	Koninklijke Van der Most www.up-score.nl
Druk	
Opmaak	

kinderen met verhuizing gepaard kan gaan, en hun kinderen steunen in het aanpassen aan een nieuwe leefomgeving.

Katharina Runge, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: runge@nidi.nl

Aat Liefbroer, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen en UMCG/Vrije Universiteit Amsterdam, e-mail: liefbroer@nidi.nl

Helga de Valk, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: valk@nidi.nl

LITERATUUR:

- Atlas VZinfo (2024), *Kaarten Gezondheidsmonitor Jeugd 2023*, RIVM: website.vzinfo.nl
- Kuyvenhoven, J. (2022), Leidt veel verhuizen als kind tot slechtere onderwijsprestaties? *Demos*, 38(3), pp. 5-7.
- Sijtsma, A. et al. (2022), Cohort Profile Update: Lifelines, a three-generation cohort study and biobank. *International Journal of Epidemiology*, 51(5), pp. e295-e302.